

Okuduğunu Anlama Becerisinin Ölçülmesinde Söylem Türlerinin Dil Düzeylerine Uygun Olarak Sınıflandırılması

Seçil Alaca *, Ceren Özmen **, Nida Kırömeroğlu ***

Makale Geliş Tarihi:24/06/2024

Makale Kabul Tarihi:23/09//2024

DOI: 10.35675/befdergi.1504413

Öz

Yabancı dil öğretimine yönelik ölçme-değerlendirme çalışmaları, dilbilgisi ve söz varlığı yeterliliğine ilişkin geleneksel değerlendirmelerin ötesine geçerek iletişimsel yeterliliğin değerlendirilmesinde söylem türlerinin rolüne dikkat çekmektedir. Söylem türlerinin anlaşılmasıyla yabancı dil alanındaki değerlendiriciler yalnızca dilsel yetkinliği değil aynı zamanda iletişimin kullanım bilimsel ve toplum dilbilimsel yönlerini de değerlendirmektedir. Okuma becerisinin değerlendirilmesi açısından ele alındığındaysa farklı söylem türlerinden metinlerin kullanımı, okurun çeşitli türlerden ve retorik yapılardan anlam çıkarma gücünün dikkate alınmasını gerektirir. Bu da okuduğunu anlama becerilerinin daha kapsamlı değerlendirilmesine olanak sağlar. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metninde (D-AOBM) belirlenen dil tanımlayıcıları dolaylı olarak farklı dil düzeyleri için farklı söylem türlerinin uygulanmasına gönderimlerde bulunur. Bu görüşlerden hareketle bu çalışmada yabancı dil öğretiminde okuma becerisinin ölçülmesine yönelik geliştirilen sınavlarda farklı söylem türlerinden metinler kullanmanın önemi tartışılmıştır. Bunun yanı sıra D-AOBM'nin dil tanımlayıcıları ile birlikte ALTE Can Do Project (ALTECDP) yeterlilikleri dikkate alınarak söz konusu değerlendirmelerde kullanmak üzere düzeylere göre söylem türleri ve metin türleri sınıflandırması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil öğretimi, okuma becerisi, söylem türleri, ölçme değerlendirme

Classifying Discourse Types by Language Levels for Reading Assessment

Abstract

Foreign language assessment studies go beyond traditional evaluations of grammar and vocabulary proficiency and draw attention to the role of discourse types in the assessment of

* İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye, secilalaca@gmail.com, ORCID: [0000-0002-8731-4197](https://orcid.org/0000-0002-8731-4197)

** Hacettepe Üniversitesi, TÖMER, Ankara, Türkiye, cerenberber@gmail.com, ORCID: [0000-0002-5915-7585](https://orcid.org/0000-0002-5915-7585)

*** İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye, nida.kiromeroglu@istanbul.edu.tr ORCID: [0000-0001-8252-979X](https://orcid.org/0000-0001-8252-979X)

Kaynak Gösterme: Alaca, S., Özmen, C. & Kırömeroğlu, N. (2024). Okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinde söylem türlerinin dil düzeylerine uygun olarak sınıflandırılması, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(43), 2677-2703.

communicative competence. By understanding discourse types, evaluators can assess not only linguistic competence but also pragmatic and sociolinguistic aspects of communication. When assessed in terms of reading skills, the use of wide range of texts requires taking into account the reader's ability to derive meaning from various genres and rhetorical structures. This allows a more comprehensive assessment of reading comprehension skills. Language descriptors and domains in Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) also require texts to be selected from different discourse types by levels. In the light of this information, the importance of using texts from different discourse types in proficiency tests in foreign language is discussed in this study. In addition, taking into account the language descriptors of CEFR, discourse types and text types were suggested by the levels to be used in aforementioned assessments. The study aims to classify discourse types for reading skills in accordance with the levels in teaching Turkish as a foreign language, based on the descriptors in CEFR and ALTE Can Do Project (ALTECDP) Can-Do statements.

Keywords: Foreign language teaching, reading skill, discourse type, assessment

Giriş

Hymes'in (1972) "iletişim edinci" kavramını tanımlaması ile birlikte dil öğretiminde iletişimi temel alan öğretim yöntemlerinin yanı sıra "söylem" in önemi de öne çıkmıştır. Canale ve Swain (1980) temel dil bilgisi yeterliği, iletişim işlevini gerçekleştirebilmek için dilin sosyal bağlamlardaki kullanım bilgisi ve sözcelerin ve iletişimsel işlevlerin söylemin ilkelerine göre nasıl birleştirildiğine ilişkin bilgisinin sentezinin iletişim edincini oluşturduğunu belirtir (Canale ve Swain, 1980: 20). Söylemin ve söylemin oluşturulmasını sağlayan öğelerin dil edincinde ve buna bağlı olarak dil öğretiminde önemini ortaya konması söylemin yapılandırılmasının öğretilmesinin gerekliliğini de göstermiştir (Hyland, 2004). Dil öğrencilerinin farklı söylem ve metin türleri ile karşılaşarak dili öğrenmeleri hedef dilde söylemin nasıl yapılandırıldığını kavramaları için önemlidir (Hyland, 2004: 10). Farklı söylem türlerini en temel düzeylerden itibaren dil öğrencilerine aktarmanın en kullanışlı yollarından biri okuma metinleridir. Okuma metinlerinin sözcük tanıma, eşdizimliliği gösterme, yazma modeli sunma konusunda sağladığı faydalar birçok çalışmada (Harmer, 2008; Ülper, 2014) ortaya konmuştur. Diğer becerilerin gelişmesine katkı sağlayan söz konusu metinlerin çeşitlendirilmesi ise dilin farklı kullanım alanlarıyla ilgili örnekler sunması açısından oldukça önemlidir. Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metninde (D-AOBM) (2001 & 2020) belirlenen dil tanımlayıcıları ve konu alanları da metinlerin düzeylere göre farklı söylem türlerinden seçilmesini gerektirmektedir. D-AOBM düzeyleri arttıkça, dil öğrenenlerin farklı söylem türlerindeki yetkinlikleri, öğrencilerin dilsel yeterliliklerinin bir göstergesi olmaktadır. Gündelik konuşmaların karmaşıklığından akademik söylemin zorluklarına kadar, farklı bağlamların ortaya çıkardığı çeşitli dilsel gereklilikler, bireyin dil yeterliliğini yalnızca yansıtmamakta, aynı zamanda şekillendirmektedir.

Farklı söylem türlerini yansıtan okuma metinleri öğrencilere daha fazla sözlüksel ve sözdizimsel birikim sağladığı için sözvarlığının artmasına ve sözdizimsel çeşitliliğe katkıda bulunarak genel dil yeterliliğini de geliştirmektedir (Harmer, 2008; Koç, 2015). Bunun yanı sıra gerçek dünyadaki dil kullanımını örnekleyen metinlerle çalışmak öğrencileri akademik ve profesyonel yaşamlarında karşılaştıkları metinlerin çeşitliliğine hazırlamaktadır.

Öğretim sürecinde olduğu kadar ölçme-değerlendirme aşamasında da farklı söylem türlerinden metinler sunmak öğrencilerin becerileriyle ilgili daha fazla bilgi sahibi olmak konusunda yarar sağlamaktadır. Ölçme-değerlendirme süreci ile öğrencilerin güçlü yönlerini ve üzerinde çalışması gereken alanları belirlemelerine olanak tanınmaktadır. Bu yaklaşım süreç içinde hedefe yönelik müdahaleleri - iyileştirmeleri- olanaklı kılarak öğretim stratejilerinin bireysel öğrenme gereksinimleriyle uyumlu olmasını sağlamaktadır. Ayrıca farklı söylem türleri farklı bilişsel süreçler gerektirmektedir. Dolayısıyla okuma becerilerinin çeşitli söylem türleri üzerinden değerlendirilmesi, eleştirel düşünme becerilerinin gelişimini de destekleyecektir. Bir başka deyişle söz konusu çeşitlilik, bilişsel esnekliği ve uyarlanabilirliği geliştirerek öğrenciyi metindeki gereklilikler doğrultusunda strateji kullanmaya yönlendirmektedir.

Okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinde söylem türlerinin çeşitlendirilmesi ile birlikte dil düzeyleri için uygun söylem türlerinin belirlenmesi de ölçme sürecinin geçerliliğini korumak için önemlidir. Bachman (1990: 42) söylemi türüne uygun olarak kavramanın ve üretmenin dil öğrencilerinin edimsel yeterliliğini gösteren bir öge olduğunu belirtir. Dilde ölçmenin gerçek dünya dil kullanımına uygun görevler ile gerçekleştirilmesi gerektiğini de vurgulayan Bachman (1990), günlük yaşamda dil kullanıcılarının pek çok farklı söylem türü ile karşılaştıklarını ifade eder (Bachman, 1990: 95-96). Bu durumda dil sınavlarında da gerçek dünya görevlerini yansıtabilmek için adayların farklı söylem türleri ile karşılaşması ölçme aracının geçerliliğini yükseltecektir. Söylem türünün tek bir sınav formunda çeşitlendirilmesi geçerlik için önemliyken farklı formlarda kullanılan söylem türlerinin değişmesi tam tersi bir durum yaratacak ve sınavın eşit ve adil ölçme sürecine zarar verecektir. Özellikle birden fazla dil düzeyini ölçmeyi amaçlayan ve geniş öğrenci gruplarına yönelik geliştirilen dil sınavlarında her bölüm için metin uzunluğu, madde sayısı ve madde türlerinin yanı sıra söylem türlerinin de belirlenmesi ve eşdeğer formlarda aynı söylem türünün kullanılması adil ve eşit bir ölçme sürecinin uygulanabilmesi için büyük önem arz etmektedir (Khalifa & Weir, 2009). Dil düzeylerine uygun söylem türlerini belirleyebilmek için Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni (D-AOBM) (Avrupa Konseyi, 2020) ve ALTE Can Do Project (ALTECDP) (ALTE, 2002) gibi referans metinlerde yer alan uygun tanımlayıcıları, yeterlikleri temel almak gerekmektedir.

Dil öğretimi ve dil yeterliliğinin değerlendirilmesi alanında D-AOBM, kapsamlı bir çerçeve sağlayan yol gösterici niteliğindedir. D-AOBM'nin yaygın ve etkili olmasının temelinde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin yanı sıra

aracılık ve etkileşim becerilerine vurgu yapılarak bu becerilerle ilgili ayrıntılı tanımlayıcıların belirlenmesi yer almaktadır. Bu çok yönlü çerçeve içerisinde söylem türlerinin rolü, dil yeterliliğinin ana hatlarını şekillendiren önemli bir bileşen olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıda ayrıntılandırılan özelliklerinden hareketle okuma becerisi için kullanılacak ölçeklerin, farklı söylem türlerinden metinleri kapsayarak dil kullanımının çok yönlü doğasını yakalayabileceği ve bireyleri farklı alan ve türlerdeki bilgileri anlamaya ve çözümlmeye hazırlayabileceği düşünülmektedir.

ALTECDP (2002) ise Avrupa Dil Sınavları Kuruluşu (ALTE) tarafından dilde ölçme ve değerlendirme uygulamalarında kullanılmak üzere hazırlanmış, D-AOBM ile dil düzeyleri bakımından eşleştirme çalışmaları yapılmış, farklı dil becerileri için konu alanı, etkinlikler, bağlam ulamlarını da belirleyerek “yeterlik” tanımlamaları yapan bir çerçeve metindir. ALTECDP’de yer alan yeterlik tanımlayıcıları ölçme odaklı hazırlandığı için okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinde başvurulması gereken temel kaynaklardan biridir. Bir ölçme aracı geliştirirken D-AOBM ve ALTECDP’nin birlikte kullanılması ölçme aracının geçerliğine katkıda bulunacağı gibi soru yazarları için de daha belirgin bir tablo çizilmesini sağlayacaktır.

Bu çalışma, D-AOBM’de düzeylere göre belirlenen tanımlayıcılar ve ALTECDP yeterlilikleri doğrultusunda okuma yeterliliğinin değerlendirilmesinde söylem türlerinin önemini vurgulamakta ve söylem türlerinin okurun farklı metin bağlamlarındaki becerilerini değerlendirme üzerindeki etkisini ele alarak düzeylere göre metin türü önerisi getirmektedir. Bu amaçla öncelikle okuma anlamlandırma modelleri üzerinde durulmuş, ardından söylem türlerine değinilmiş ve son olarak D-AOBM tanımlayıcıları ve ALTECDP yeterliklerinden yola çıkarak farklı düzeylerin değerlendirilmesinde kullanılmak üzere metin türleri örneklendirilmiştir.

Okuduğunu Anlama Becerisinin Ölçülmesi

Yabancı dilde okuma becerisinin ölçülebilmesi için anlamlandırma düzeylerini belirlemek ve ölçme sürecinde hangi düzeylere yönelik maddeler hazırlanacağını saptamak önemlidir. Okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinde birbirine eşdeğer sınav formlarının oluşturulabilmesi için okuma metinlerindeki sözcük sayılarını, metin ve söylem türlerini, madde türlerini, madde sayılarını ve bilişsel yeterlikleri belirlemek gerekmektedir. Sınav tasarımı aşamasında belirlenen bu temel özelliklerin geliştirilen her sınav formu için eşit olması adil ve geçerli bir ölçme sürecini sağlayacaktır. Bu nedenle yabancı dilde dil becerilerini ölçmek için geliştirilecek bir sınav için öncelikle sınavın tüm bölümlerini betimleyen sınav belirtke tablolarını içeren bir sınav planının (blueprint) oluşturulması gerekmektedir.

Sınav geliştirmenin ilk aşaması olarak kabul edilen sınav planının oluşturulması alanyazınında sıklıkla geçerlik çalışmalarının ilk ve en önemli aşaması olarak kabul edilir (Alderson vd., 1995; Alderson, 2001; Bachman & Palmer, 1996; Fulcher & Davidson, 2007; Weir, 2005). Sınav planının oluşturulmasında en önemli iki etken

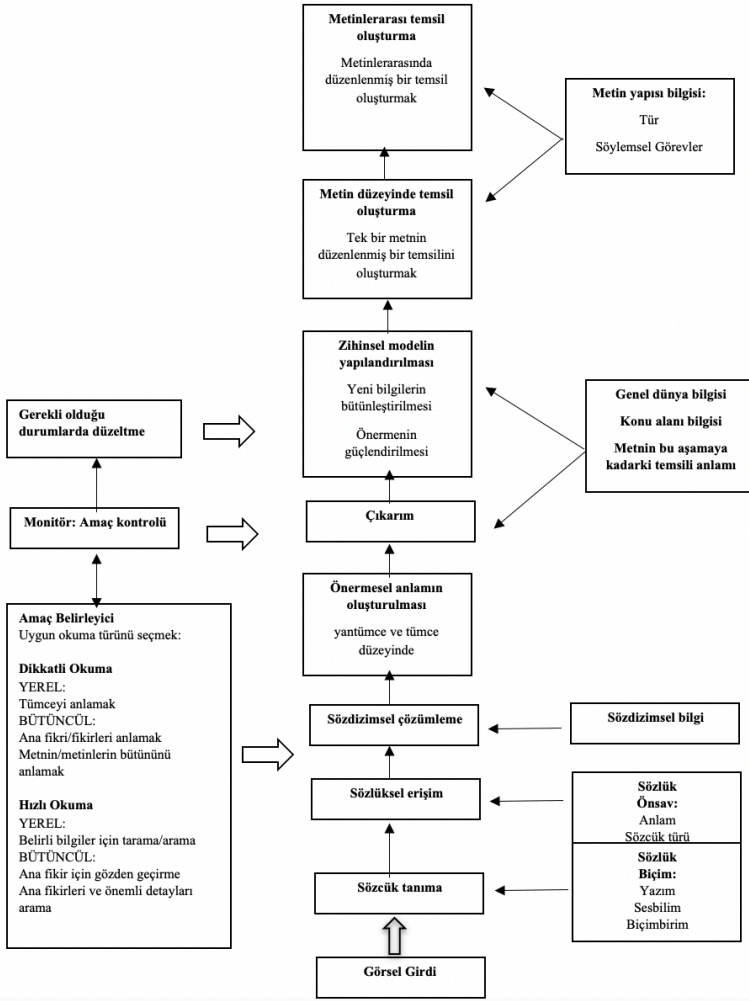
sınavın amacı ve hedef kitlenin tanımlanmasıdır. Bu iki etmenden yola çıkarak hedef dil kullanım alanı belirlenir ve sınav tasarımı bu bağlamlar göz önünde bulundurularak geliştirilir (Bachman & Palmer, 1996; Fulcher & Davidson, 2007; Khalifa & Weir, 2009; Weir, 2005).

Sınav planında sınav içeriğinde yer alacak her türlü girdinin, görevin, adaylardan beklenen performansın ve adayların performanslarının değerlendirilmesine ilişkin bilgilere yönelik tanımlamalar yer almalıdır. Okuduğunu anlama becerisine yönelik hazırlanan bölümler için belirtke tablolarında yer alması beklenen bilgiler de pek çok araştırmacı tarafından belirlenmiştir (Alderson vd., 1995; Bachman & Palmer, 1996; Fulcher & Davidson, 2007; Weir, 2005). Araştırmacılar tarafından önerilen belirtke tablolarında bazı farklar yer alsa da özellikle girdi içeriklerinin özellikleri oldukça detaylı tanımlanması tümünde ortak bir yaklaşımdır. Bunun yanı sıra metnin özellikleri için sözcük sayısı, konu alanı, metinde aktarılan bilginin türü (somut veya soyut), metin türü ve söylem türü gibi özellikler genellikle tüm belirtke tablolarında yer alması beklenen alanlardır.

Sınav tasarımı için hedef kitlenin özellikleri göz önünde bulundurularak okuduğunu anlama süreçlerinin nasıl gerçekleştiğini tanımlamak da oldukça önemlidir. Nitekim ölçmek istenilen becerinin yapısının iyi tanımlanması daha geçerli bir ölçme aracının geliştirilmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla okuma becerisinin bilişsel süreçlerini gösteren bir model kullanmak ve bu modele uygun bir sınav tasarımı geliştirmek okuma becerisinin ölçülmesinde en önemli gerekliliklerdendir. Alderson (2001) benzer bir yaklaşımla okuma becerisini ölçebilmek için okuma-anlama sürecini anlamak gerektiğini ifade eder: “‘Anlamak’ ile neyi kastettiğimizi bilmiyorsak, bir kişinin bir metni anlayıp anlamadığını nasıl test edebiliriz?” (Alderson, 2001: 2).

Anlama ve okuduğunu anlama üzerine bilişsel psikoloji, dilbilim ve dil öğretimi alanlarında pek çok araştırma yapılmıştır ve yapılmaktadır (Day & Park, 2005; Gernsbacher, 1990; Khalifa & Weir, 2009; Kintsch, 1988; Kintsch, 1998; Rumelhard, 1980; Urquhat & Weir, 1998; Van Dijk & Kintsch, 1983; Van den Broek vd., 1996). Çeşitli yaklaşımlar anlamlandırma süreçlerini farklı açıklasa da yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya modellerinin eş zamanlı işlediği son dönemde pek çok araştırmacı tarafından kabul edilmektedir (Khalifa & Weir, 2009: 41-42). Bilişsel süreçler yüzeysel anlamlandırma (harfleri, sözcükleri, sözdizimini, dil yapılarını tanıma), derin anlamlandırma (metindeki önermeleri ve bu önermelerin birbiri ile bağlantılarını tanıma) ve okurun kendi bilgisi ile metindeki bilgileri birleştirdiği, çıkarımda bulunduğu anlamlandırma düzeyi olarak ifade edilebilir.

Khalifa ve Weir (2009: 43) okuma anlamlandırma modellerinde yabancı dilde okuma anlamlandırmanın farkına dikkat çeker ve Field’in (2011) modelini temel alarak bir anlamlandırma modeli oluşturur:

Şekil 1: Khalifa ve Weir (2009: 43) Okuma modeli şeması

Şekil 1’de görüldüğü üzere özellikle bir metnin bütünsel olarak anlaşılması, bilişsel olarak üst aşamalarda anlamının gerçekleştirilmesi için çıkarım ve zihinsel modelin yapılandırılması aşamalarında okuyucunun “genel dünya bilgisi”, “konu alanı bilgisi” ve “metnin bu aşamaya kadarki temsili anlamı” sürece dâhil olur. Metin düzeyinde ve metinlerarası temsil oluşturma aşamasında da “tür ve söylemsel görev” içeren “metin yapısı bilgisi” devreye girer. Okuma becerisinin ölçülmesinde bu ulamlardan “konu alanı bilgisi” ve “metin yapısı bilgisi” öne çıkar. Genel dünya bilgisi dilde ölçme değerlendirmede mümkün olduğunca süreç dışı tutulmaya çalışılır ve bir etken olmasının önüne geçilmesi amaçlanır. Dil sınavlarında konu alanları, aday

kitlesi ve sınavın amacı temel alınarak belirlenir. Birden fazla konu alanının belirlendiği dil sınavlarında okuduğunu anlama bölümü için seçilen metinlerin farklı konu alanlarında olmasına dikkat edilmelidir. Farklı konu alanlarında birden fazla metin kullanmak adaylar arasında eşitlik sağlama ilkesi ile ilişkilidir. Tek bir metin ve dolayısıyla tek bir konu alanı ile okuma becerisinin ölçülmesi söz konusu konu alanına hâkim adaylara avantaj sağlarken o konu alanına ilgisi olmayan adaylar için dezavantaj yaratacaktır. Benzer bir yaklaşım söylem türlerinin çeşitlendirilmesi için de benimsenmelidir. Alderson (2001) okuma becerisini ölçerken tek bir okuma türüne (örneğin bütüncül okuma ya da hızlı okuma) yönelik bir ölçme aracı hazırlamanın gerçekçi sonuçlar sağlamayacağını ve geçerliğinin şüpheli olabileceğini belirtir. Bu tespitin söylem türleri için de geçerli olduğunu düşünmekteyiz. Sadece anlatı metinlerini ölçen bir okuma sınavı adayların tartışmacı metinleri ya da bilgilendirici metinleri anlayıp anlayamadığına ilişkin bir bilgi sağlayamayacaktır. Bu nedenle bir dil sınavında farklı söylem türlerini temsil eden çeşitli metinlerin kullanılması gerekir. Söylem türlerini çeşitlendirebilmek için hangi dil düzeyinde hangi söylem ya da metin türlerinin öne çıktığını belirlemek önem kazanır. Temel düzeylerde kullanılması gereken söylem türleri ile ileri düzeylerde kullanılması gereken söylem türleri aynı olmayacaktır.

Söylem Türleri

Yabancı dil öğretiminde öğrencilerin karşılaştığı girdinin büyük bir bölümünü okuma metinleri oluşturmaktadır. Basit ve kısa yönergelerden deyimsele ifadeler içeren yazınsal metinlere kadar her metin bir öğretim aracı ve materyali olarak kullanılabilir. Öğretimin bir parçası olan ölçme-değerlendirme aşamasında da sözü edilen metinlerin hepsinden yararlanılabilir.

Her metnin işlevi ve biçimi farklıdır. Biçimdeki farklılık bilgi aktarma, alıcıyı yönlendirme, duygu ve istek iletme gibi metnin işlevlerine bağlı olarak oluşturulan içerik doğrultusunda ortaya çıkmaktadır. Uzun (2013: 166), metnin iletişimsel amaçlarının, metnin türünü; metin türünün de o metne özgü söylem şemasını ve dil kullanımlarını belirlediğini ifade etmektedir:

“İletişimsel amaç, belli bir sözbilimsel eylemin gerçekleştirilmesine yönelik olarak türün sınırını çizer. Bir türün örnekleri kendi aralarında yapı, biçim, içerik, hedef alıcılar gibi özellikler açısından benzerlik gösterir. Türün tüm olası beklentilerini yerine getiren bir örnek ortaya çıkarsa, yani üretilirse bu örneği öntip kabul edilir.”

Söylem türlerinin belirlenmesi ile ilgili alanyazınında çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Werlich'in (1982) söylem sınıflaması ve temel söylem türleri üzerine yaptığı çalışma bunlardan biridir. Öznellik ve nesnellik doğrultusunda alt ulamlara ayrılmış olan sınıflama şöyledir (Akt. Uzun, 2013: 166):

Tablo 1.

Werlich'te (1982) Temel Söylem Türleri.

Temel Türler	Özel	Nesnel
Betimleyici söylem	İzlenimsel betimleme	Teknik betimleme
Anlatısal söylem	Günlük kişisel öyküler	Haber öyküleri
Açıklayıcı söylem	Deneme	Teknik açıklama
Savlayıcı söylem	Eleştiri	Akademik savlama
Öğretici-bilgilendirici söylem	Bilgilendirme	Kurallar, talimatlar, yasalar

Dil kullanıcılarının okuma becerilerini ölçmek amacıyla hazırlanan metinlerin seçiminde toplumsal, kişisel, mesleki ve eğitimsel konu alanlarıyla birlikte söylem türlerinin belirlenmesi de önemlidir. Söylem türlerinin belirlenmesi ile ilgili alanyazınında çeşitli çalışmalar bulunsun da bu çalışmada Khalifa ve Weir'in (2009) temel aldığı sınıflama kullanılmıştır. Khalifa ve Weir (2009: 108) okuma modellerinde belirttikleri *Metin Yapısı Bilgisi* ulamındaki söylemsel görevleri belirlemek için Alderson ve diğerlerinin (2004) söylem türleri sınıflandırmasını temel alır:

Tablo 2.

Alderson vd.(2004: 48) tarafından önerilen söylem türleri sınıflandırması

Tür	Alt tür	Söylem Türü Örnekleri
Betimleyici	İzlenimsel betimlemeler	Gezi yazıları, spor müsabakaları anlatımları, yorumlamalar
Anlatı	Teknik betimlemeler Hikâyeler, fıkralar, hikâyeler (anekdotlar) Raporlar	Bir ürünün tanıtımı Haber raporları, özellikler, belgeseller
Açıklayıcı	Tanımlar Açıklamalar	Kısa tanımlamalar Soyut olguların daha geniş açıklamaları, örn. Dersler/konferanslar, konuşmalar
	Çizelgeler/Listeler Özetler	Radyodaki program listesi, zaman çizelgeleri Bir kitabın olay örgüsünün sözlü anlatımı, bir toplantının içeriğinin özetlenmesi
Tartışmacı	Değerlendirmeler Yorumlar Kanıtama	Bir kitabın, bir makalenin betimlemesi Herhangi bir durumda bir kişi tarafından Resmî tartışmalar/münazaralar
Bilgilendirici	Kişisel yönergeler	Duyurular, reklamlar, propagandalar, genel komutlar

Alderson ve diğerleri (2004) yazılı ve sözlü metin türlerinin D-AOBM’de hangi düzeye uygun olduğunun belirlenmesinin zorluğunu vurgulamıştır (Khalifa & Weir, 2009, s. 108). Buna rağmen her sınavın belirtke tablolarında metinlerin özelliklerini gösteren pek çok öge ile birlikte metin türü ya da söylem türü de mutlaka yer almaktadır (TOEFL, Papageorgiou vd., 2021; PISA, OCED 2021; Aptis, O’Sullivan vd., 2020). Sınav bölümlerinde kullanılan metinlerin söylem türlerini belirlerken temel alınan farklı etmenler bulunur. Bazı sınavlar sınavın amacı ve hedef kitleye uygun söylem türünü/türlerini kullanır. Örneğin TOEFL, okuma becerisini akademik bir dil kullanım bağlamı içinde ölçmeyi hedeflediği için daha çok açıklayıcı, bilgilendirici ve tartışmacı söylem türlerini kullandığını belirtir (ETS, 2003). Sınavlarda kullanılacak metinlerin özelliklerini farklı amaç ve aday kitlesine göre belirlemenin yanı sıra dil düzeylerini de dikkate almak gerekir. Nitekim Cambridge ESOL farklı dil düzeylerini ölçen sınavlarında birbiri ile kesişen türler olsa da farklı söylem türlerini kullanmayı tercih etmiştir (Khalifa & Weir, 2009: 110).

Bu çalışmada bir sınava yönelik özel bir sınav tasarımı yapılmadığı için belirli bir amaç ve hedef kitle temelinde söylem türlerini sınıflandırmak mümkün görünmemektedir. Bunun yerine yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında geliştirilen tüm sınavlar için kullanılabilir bir sınıflandırma yapılmış ve söylem türleri ile dil düzeyleri eşleştirilmiştir. Bu bağlamda sonraki bölümde tanımlayıcılardaki ifadelerden hareketle düzeylere uygun söylem ve metin türleri değerlendirilmiştir.

Farklı Dil Düzeylerine Uygun Söylem Türlerinin Belirlenmesi

Söylem türleri düzeye ve kazanımlara uygun olarak belirlenmelidir. D-AOBM konu alanları ve bağlamlar için genel bir çerçeve sunsa da söylem türleri için benzer bir sınıflama yapmamıştır. Ancak tanımlayıcılar aracılığı ile hangi düzeyde hangi söylem türlerinin dil kullanıcıları tarafından anlaşılacağı çıkarılabilir. “Bilgi ve Sav İçin Okuma” B2 düzeyi tanımlayıcısı “*Bir metnin ne zaman olgusal bilgi verdiğini ve ne zaman okuyucuyu bir şeye ikna etmeye çalıştığını fark edebilir.*” (D-AOBM, 2020: 61) olarak belirlenmiştir. Bu tanımlayıcıdan yola çıkarak B2 düzeyindeki dil kullanıcılarının bilgilendirici ve ikna edici söylem türünün kullanıldığı metinleri anlayabileceği ve hatta bu söylem türleri arasındaki farkı da ayırabileceği çıkarımı yapılabilir. Böylece bilgilendirici ve ikna edici söylem türleri B2 düzeyinde okuma becerisinin ölçülmesi için uygun söylem türleri arasında kabul edilebilir.

Söylem türleri ve metin türleri okuma becerisinin ölçülmesinde düzeyler arasında ayırt ediciliği sağlayabilir. Örneğin C2 düzeyi, bilgilendirici söylem türünde C1 ve B2 düzeylerinden ayrılmaktadır. Bu söylem türü için belirlenebilecek alttür ve metin türleri bakımından sözleşmeler (kira, iş, abonelik, vb.) C2 düzeyinde yer alabilir.

ALTECDP’de yer alan “Sosyal ve Turistik” konu alanındaki C2 düzeyi için okuma yeterliliklerinde belirlenen “Örneğin teknik detaylar ve bunların yasal sonuçları ile birlikte bir kira sözleşmesini ayrıntılı olarak anlayabilir.” (ALTECDP, 2002: 47) kazanımı sözleşme metin türünün C2 düzeyinde yer almasında rol oynar. Aynı konu alanı ve bağlam için B2 düzeyinde bir tanımlayıcı bulunmazken C1 düzeyinde “Konaklama reklamları ile ilgilenilebilir ve kullanılan kısaltma ve terimlerin çoğunu anlayabilir.” (ALTECDP, 2002: 47) tanımlaması yapılmıştır. B1 düzeyinde ise aynı yeterlik “Günlük dilde yazılmış olması koşuluyla, bir kira sözleşmesinin ana noktalarını anlayabilir.” (ALTECDP, 2002: 47) biçimde tanımlanmıştır. Böylece kira sözleşmesi ve benzeri teknik detaylar içeren sözleşmelerin ve bu tür metinlerdeki ayrıntılı bilgileri bulma, metnin bütününden yola çıkarak yasal yaptırımlara ilişkin çıkarımlarda bulunma gibi görevlerin C2 düzeyindeki bir dil kullanıcısının okuma yeterlilikleri kapsamına girdiği belirlenebilir. Aynı metin türünde B1 düzeyi için yalnızca “ana noktalar” ile ilgili maddeler geliştirilebileceği ve metnin dil yapısının günlük dilde, terimler içermeyecek biçimde kurgulanması gerektiği B1 kazanımındaki ifadelerden fark edilebilir. Bu örnek tanımlayıcılardan yola çıkarak okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinde C2 düzeyini diğer düzeylerden söylem türü, metin türü ve geliştirilebilecek maddeler açısından ayıran bir belirtke elde edilmiştir.

Benzer biçimde B2 düzeyi, tartışmacı söylem türünde “karşıt savlar, sorun-çözüm sunumu” olarak tanımlanan bir alttürle diğer düzeylerden ayrılabilir. D-AOBM Alımlama Etkinlikleri Bilgi ve Sav İçin Okuma başlığındaki “Söylemsel metindeki farklı yapıları (karşıt savlar, sorun-çözüm sunumu ve sebep-sonuç ilişkisi) tanıyabilir.” (D-AOBM, 2020: 61) tanımlayıcısı bu söylem türündeki alttürün belirlenmesine katkıda bulunur. Her ne kadar alt düzeydeki tanımlayıcı ve kazanımlar üst düzeyleri kapsasa da sınavlarda farklı okuma bölümlerinden oluşan metinlerin seçiminde düzeylerin öne çıkan tanımlayıcılarını ve kazanımlarını kapsayan metinler oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle aynı kazanımlar C1 ve C2 düzeylerine yönelik olsa da okuma bölümünde bu alttür sadece B2 düzeyindeki metinlerin seçimi için kullanılabilir.

Bu yaklaşım doğrultusunda bu çalışmada D-AOBM tanımlayıcılarından ve alanyazınından yola çıkılarak sınavlarda A1, A2, B1, B2, C1 ve C2 düzeyleri için söylem türleri ve bu söylem türlerine uygun metin türlerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Her bir dil düzeyi için D-AOBM tanımlayıcıları ve ALTECDP yeterlikleri temel alınarak hangi söylem türlerinin öne çıktığı belirlenecek ve düzeylere göre sınıflandırılacaktır. Söylem türleri, alttürler ve metin türlerinde Alderson ve diğerlerinin (2004) sınıflandırması temel alınsa da tanımlayıcılar ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında kullanılan söylem ve metin türleri de temel alınarak yeni alttürler ve metin türleri geliştirilecektir.

Söylem türlerinin, alttürlerin ve örnek metin türlerinin belirlenmesinde D-AOBM tarafından ortaya konan Temel Kullanıcı Düzeyi (A1 ve A2), Bağımsız Kullanıcı (B1 ve B2) ve Yetkin Dil Kullanıcısı (C1 ve C2) ayrımları temel alınmıştır. Her bir düzeyi ayrı başlıklar ve tablolarda değerlendirmek yerine eşik düzeylere göre ayırım yapılmasının nedeni söylem türlerinin seçiminde karşılaştırmalı bir inceleme yapmak ve düzeylere göre ayrışan söylem türlerini göstermektir. Farklı düzeylerde benzer söylem türlerinin kullanımı mümkün olsa da bu söylem türlerini içeren metin türleri dil düzeylerine göre değişiklik gösterebilir. Dolayısıyla çalışma kapsamında her bir söylem türü için D-AOBM tanımlayıcılarından hareketle metin türleri de belirlenmeye çalışılacaktır.

Dil düzeyleri D-AOBM’de belirlenen ve tanımlanan Temel Kullanıcı (A1 ve A2), Bağımsız Kullanıcı (B1 ve B2) ve Yetkin Kullanıcı (C1 ve C2) ayrımı ile incelenmiş ve söylem türleri bu sınıflama temelinde belirlenmiştir. D-AOBM Ek Cilt’te (2020) eklenen ve tanımlayıcıları geliştirilen *Artı (+)*¹ dil düzeyleri bu çalışma kapsamında ayrıca değerlendirilmemiştir. Çalışmanın odağı okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesi bağlamında söylem türlerini belirlemek olduğu için *Artı (+)* dil düzeyleri bağlı oldukları dil düzeyleri ile birlikte incelenmiştir.

Temel kullanıcı (A1 ve A2 dil düzeyleri)

A1 düzeyinde “Serbest zaman etkinliği olarak okuma” ölçütündeki, “*Basit kelimelerle anlatılmış gündelik etkinliklerle ilgili kısa, resimli anlatımları anlayabilir. / Görsellerin içerik hakkında çok fazla tahminde bulunmasına yardımcı olması koşuluyla resimli hikâyelerdeki kısa metinleri ana hatlarıyla anlayabilir.*” (D-AOBM, 2020: 63) ve “*Bilgi ve Sav için okuma*” ölçütündeki “*Daha basit bilgilendirici metinler ve kısa, basit betimlemelerin içeriği hakkında, özellikle de görsel destek varsa, fikir edinebilir. / Çok basit bir dilde yazılmış ve çizim ve resimlerle desteklenmiş, kişisel ilgi alanına giren konular (Ör. spor, müzik, seyahat hakkındaki sıcak gelişmeler veya hikâyeler) hakkındaki kısa metinleri anlayabilir.*” (D-AOBM, 2020: 61) tanımlayıcılarından hareketle anlatı söylem türü seçilmiştir. A1 düzeyindeki anlatı metinleri diğer düzeylerden resimler ile desteklenmesi ve bireysel konularda, gündelik hayat ile ilgili içeriklere sahip olması ile ayrılır. Bir başka deyişle A1 düzeyindeki anlatı metinlerinde resimler, çizimler ya da sözlükçeler gibi kolaylaştırma araçlarına başvurulmaktadır.

¹ D-AOBM Tamamlayıcı Ciltte (2020) A2+, B1+ ve B2+ dil düzeyleri ve bu düzeyler için belirlenen yeni tanımlayıcılar da yer almaktadır. Artı (+) dil düzeyleri dil kullanıcılarının bir dil düzeyinde daha yetkin olduğu bağlamları nitelemektedir. Çalışma kapsamında Artı (+) düzeyler ve tanımlayıcıları bağlı olduğu dil düzeyine dâhil edilmiştir.

Açıklayıcı söylem türü Çizelgeler/Listeler alttürü ile A1 düzeyi için en uygun söylem türlerinden biridir. Nitekim D-AOBM “Fikir sahibi olmak için okuma” ölçütünde yer alan “Mağaza kılavuzlarını (Ör. bir reyonun hangi katta olduğuna yönelik bilgi) ve yönlendirmelerini (Ör. asansörlerin nerede olduğu) anlayabilir., Temel otel bilgilerini (Ör. öğünlerin ne zaman servis edildiğini) anlayabilir., Reklamlar, özel etkinlik programları, bildiri ve broşürlerdeki basit önemli bilgileri (ör. önerilenleri, fiyatları, etkinlik tarihi ve yerini, hareket saatlerini) bulabilir ve anlayabilir.” (D-AOBM, 2020: 60) tanımlayıcıları genel olarak listelerin, çizelgelerin, formların anlaşılması ile ilgilidir. D-AOBM’ye göre A1 düzeyindeki dil kullanıcıları basit ve birbirinden kopuk öbeklerden oluşan kısa ve basit metinleri anlayabilir. (D-AOBM, 2020: 58) Bu nedenle özellikle restoran menüsü, otel formu, ders programı gibi tablo, çizelge ve listelerden oluşan metinler A1 düzeyinde okuma becerisinin ölçülmesi için kullanılması en uygun metinlerdir. D-AOBM “Yazışmaları okuma” A1 düzeyi tanımlayıcılarında da özellikle “nerede, ne zaman” gibi bilgileri anlayabilmekle ilgili örnekler verilmiştir. Dolayısıyla bu düzey için hazırlanacak maddelerde de metnin yüzey yapısında yer alan zaman, yer ve kişiler ile ilgili soruların bulunması gerekir.

D-AOBM “Yönergeleri okuma” ölçütünde A1 düzeyi için “Kısa, basit yönlendirmeleri (X noktasından Y noktasına gitmek gibi) takip edebilir.” (D-AOBM, 2020: 62) tanımlayıcısı A1 düzeyinde duyuru, reklam ve genel komutlar gibi bilgilendirici söylem türünün Kişisel Yönergeler alttüründeki metinlerin kullanılabilceğini göstermektedir.

Temel kullanıcı boyutunun bir üst aşaması olan A2 düzeyi ele alındığında selamlama, teklifte bulunma, plan yapma gibi sosyal işlevlerle ilgili tanımlayıcıların bu düzeyde toplandığı görülmektedir. D-AOBM Tamamlayıcı Cilt (2020) Ek 1’de A2 düzeyinin öne çıkan özellikleri şu şekilde sıralanmıştır:

A2 seviyesi “Başlangıç [Waystage]” tanımlamasında belirtilen seviyeyi yansıtmaktadır. Sosyal işlevleri belirten tanımlayıcıların çoğu bu seviyede bulunmaktadır: “selamlama ve hitap için günlük incelik biçimlerini kullanma”; “insanları selamlama, nasıl olduklarını sorma ve haberlere tepki verme”; “çok kısa sosyal konuşmaları idare etme”; “insanlara işte ve serbest zamanlarında ne yaptıkları hakkında sorular sorma ve soruları yanıtlama”; “davet etme ve davete yanıt verme”; “ne yapacağı, nereye gideceği üzerine tartışma ve buluşma için düzenlemeler yapma”; “tekliflerde bulunma ve bir teklifi kabul etme” gibi. (D-AOBM, 2020: 176)

Bu bilgiler doğrultusunda A2 düzeyi için özellikle bilgilendirici ve betimleyici söylem türünde metinlerden yararlanılabileceği düşünülmektedir. Örneğin bilgilendirici söylem türünde “Bilgi ve sav için okuma” ölçütündeki “Resimli broşür ve haritalarda verilen bilgileri (Ör. bir şehrin başlıca turistik yerleri) anlayabilir. /

Kişisel ilgi alanına giren konulardaki (Ör. spor, ünlüler) kısa haber metninin ana noktalarını anlayabilir. / “Basit bir dil kullanması ve tahmin edilemeyen bir ayrıntı içermemesi koşuluyla kendi alanıyla ilgili kısa olgusal bir tarif veya raporu anlayabilir.” (D-AOBM, 2020: 61) tanımlayıcıları ve Yönergeleri Okuma ölçütündeki “Halka açık bir telefon gibi gündelik hayatta karşılaşılan araç gereçlerle ilgili basit yönergeleri anlayabilir. / “Basit bir komut (Ör. “Yemeklerden önce alınız!” veya “Araç kullanıyorsanız almayınız!”) şeklinde ifade edilen ilaç prospektüslerindeki yönergeleri anlayabilir. / Özellikle en önemli adımları gösteren resimler varsa basit bir yemek tarifini takip edebilir.” (D-AOBM, 2020: 62) tanımlayıcıları doğrultusunda bu düzeyde yönerge, tanım, tarif ve açıklamalara yer verilebilir. “Fikir sahibi olmak için okuma” ölçütündeki “Listelerdeki belirli bilgileri bulabilir ve gerekli bilgiyi ayırabilir (Ör. hizmet veya satıcı bulmak için telefon rehberini kullanma). / Sokak, restoran, tren istasyonu gibi kamusal alanlardaki gündelik işaret, duyuru vb. ve iş yerlerindeki yönlendirme, yönerge ve tehlike uyarısı gibi metinleri anlayabilir. / “Broşür ve web sitelerinde yer alan ürünlerin (Ör. taşınabilir dijital araçlar, kameralar) kısa ve basit açıklamalarındaki temel bilgileri anlayabilir.” (D-AOBM, 2020: 60) tanımlayıcılarından hareketle ilan panoları, web sayfaları, afiş ve broşürlerden yararlanarak bu metinlerin konusu ve içerdiği basit fikirler ve saat, tarih, yer, ücret, dikkat edilmesi gereken özellikler, acil durum numaraları vb. temel bilgilere ilişkin sorular hazırlanabilir.

A2 düzeyinde Serbest zaman etkinliği olarak okuma ölçütündeki, “Kısa anlatıları ve birinin hayatını anlatan basit bir dille oluşturulmuş betimlemeleri anlayabilir. / Bir fotoğraf hikâyesinde (Ör. yaşam tarzı üzerine bir dergide) neler olduğu ve karakterlerin nasıl olduğu hakkında izlenim oluşturabilir. / Bir kişinin (ör. bir ünlünün) kısa betimlemesinde verilen bilginin çoğunu anlayabilir.” (D-AOBM, 2020: 63) ve Bilgi ve sav için okuma ölçütündeki “Basit bir dil kullanması koşuluyla insanlar, yerler, gündelik hayat ve kültür vb. konuları anlatan metinleri anlayabilir. / İnsanların kısa bir ilan veya gönderide kendileri hakkında söylediklerinin ve diğer insanlarda neleri sevdikleriyle ilgili söylediklerinin çoğunu anlayabilir.” (D-AOBM, 2020: 61) tanımlayıcılarından hareketle anlatı söylem türü de kullanılabilir. A2 düzeyindeki anlatı metinleri tanımlayıcılardan da anlaşılacağı üzere sınırlı bir çevre ve gündelik hayat ile ilgilidir.

Bu tanımlayıcılar doğrultusunda temel yetkinlik düzeyinde okuma metni olarak kullanılacak söylem türleri, alttürler ve metin türleri Tablo 3’te sunulmuştur:

Tablo 3.
Temel Kullanıcı (A1 ve A2 dil düzeyleri) için Okuma Metinlerinde Kullanılabilecek Söylem Türleri, Alttürleri ve Örnek Metin Türleri

Düzyey	Söylem Türü	Alttürler	Örnek Metin Türleri
A1	Açıklayıcı	Çizelgeler/Listeler	Radyodaki program listesi, zaman çizelgeleri
	Bilgilendirici	Yönergeler	Duyurular, reklamlar, propagandalar, genel komutlar
	Anlatı	Kişisel deneyimlerin anlatımı	Görsellerle desteklenmiş kişisel ve günlük yaşamla ilgili kısa anlatılar
A2	Betimleyici	İzlenim deneyimlerini betimleme (duyu organları ile ulaşılan bilgi)	Gezi yazıları, reklam vb.
	Bilgilendirici	Yönergeler, tanımlar, tarifler, açıklamalar	Duyurular, reklam metinleri, broşürler, afişler, e-postalar vb.
	Anlatı	Kişisel deneyimlerin anlatımı	Kişisel mektuplar/e-postalar, vb.

Bağımsız kullanıcı (B1 ve B2 dil düzeyleri)

D-AOBM’de B1 ve B2 düzeyleri bağımsız kullanıcıya işaret etmektedir. Bu düzeylerde öğrenilen yapılar çeşitlilik göstermekte ve söz varlığı zenginleşmektedir. Buna bağlı olarak B1 ve B2 düzeyleri, söylem türleri açısından metin seçiminde çeşitli kaynaklardan yararlanılabilecek düzeylerdir.

B1 dil düzeyi “Eşik düzey” olarak belirlenmiştir (D-AOBM, 2020: 177) ve hedef dilin konuşulduğu ülkeye seyahat edilmesi durumunda günlük hayattaki temel etkinliklerde dil kullanıcısının hedef dili rahatça ve özgüvenle kullanabilmesini betimleyen bir düzeydir. B1 düzeyi için D-AOBM (2020: 58) Genel okuduğunu kavrama ölçeği “*karmaşık olmayan olgusal metinler*” vurgusu bu düzeyde Açıklayıcı ve Anlatı söylem türlerinin uygunluğunu göstermektedir.

B2 düzeyi, tartışmacı söylem türüyle B1 düzeyinden ayrılır. B2 düzeyinde tartışmacı söylem türünün yer aldığı D-AOBM “Bilgi ve sav için okuma” etkinliği tanımlayıcısı şu şekilde belirtmektedir: “*Bir metnin ne zaman olgusal bilgi verdiğini ve ne zaman okuyucuyu bir şeye ikna etmeye çalıştığını fark edebilir.*”, “*Söylemsel metindeki farklı yapıları (karşıt savlar, sorun-çözüm sunumu ve sebep-sonuç ilişkisi) tanıyabilir.*” (D-AOBM, 2020: 61) Aynı etkinlik için B1 düzeyinde çoğunlukla “*olgusal metinler*” ifadesi kullanılmıştır. Böylece bu iki düzey arasında tartışmacı söylem türünün ayırt edici olduğu sonucuna ulaşılabilir.

B2 düzeyi bilgilendirici söylem türü gibi diğer söylem türlerinde karmaşık ve uzun metinlerden bilgi toplayabilme, bu metinleri tarayabilme yönüyle yine B1 düzeyinden

farklılık göstermektedir. Söz gelimi Yönergeleri okuma ölçütünde B2 düzeyi için “Zor bölümleri tekrar okuyabilmesi koşuluyla koşullar ve uyarılar hakkındaki ayrıntılar da dâhil olmak üzere alanındaki uzun karmaşık yönergeleri anlayabilir.” (D-AOBM, 2020: 62) tanımlayıcısı yer alırken B1 düzeyi için “İlgili süreç ve ürüne aşina olması koşuluyla kullanma kılavuzu gibi aralıksız metin şeklindeki yönerge ve prosedürleri anlayabilir. / Bir teçhizat parçası için açıkça ifade edilmiş karmaşık olmayan yönergeleri anlayabilir. / “Ambalaj üzerinde verilen basit yönergeleri (ör. pişirme yönergeleri) takip edebilir.” (D-AOBM, 2020: 62) tanımlayıcısı bulunmakta ve bu tanımlayıcılarda düzeyler arasındaki fark, basitlik-karmaşıklık üzerinden açıkça görülmektedir. Tanımlayıcılardan hareketle B2 düzeyinde bilgilendirici söylem türünde yazışmalar, tarih kitaplarından kesitler, raporlar ve yönergeler kullanılırken B1 düzeyi için duyurular, kullanım kılavuzları ve reklam metinleri gibi daha kısa metinler değerlendirilebilir.

D-AOBM Bilgi ve sav için okuma ölçeği B1 düzeyinde “Aşina olduğu konularla ilgili karmaşık olmayan haber makalelerindeki önemli noktaları ayırt edebilir.” (D-AOBM, 2020: 61) tanımlayıcısı yer almaktadır. ALTECDP, aynı metin türü ile ilgili Sosyal ve Turistik konu alanında “Gazete, dergi vb. okumak” etkinliği için B1 düzeyinde “Bir gazete/dergide yer alan gerçeklere dayalı bir makaleyi veya haberi anlayabilir.” (ALTECDP, 2002: 65) yeterliğini belirlemiştir. B2 düzeyinde aynı konu alanı ve etkinlik için ise “Basitçe ifade edilen görüşleri anlayabilir. / Bilgi için medyayı hızlıca ve iyi anlayarak okuyabilir.” (ALTECDP, 2002: 65) yeterliğini tanımlamıştır. ALTECDP tanımlayıcılarından yola çıkarak haber metinlerinin her iki düzeyde de yer alabileceğini belirtebiliriz. Yeterlik tanımları doğrultusunda düzeyler arası ayırt ediciliği metnin içeriği, dil yapısı ve metne bağlı oluşturulacak maddeler sağlayacaktır. B2 düzeyinde “görüşleri anlayabilir” ifadesi haber metinlerinde “değerlendirici”, “eleştirel” ve “yorum” içeren ifadelerin yer aldığı bir metnin kullanılmasına olanak sağlar. Öyleyse B1 düzeyinde anlatıya odaklanan, zaman ve olay akışı ile ilgili haber metinleri; B2 düzeyinde ise yazarın tutumunu da gösteren haber metinleri kullanılabilir. Nitekim D-AOBM “Bilgi ve sav için okuma” etkinliğinde B2 düzeyinde “haber metni” alttüründen bahsetmese de “Belirli duruş ve tutumun sergilendiği çağdaş sorunlarla ilgili makaleleri ve raporları anlayabilir.” (D-AOBM, 2020: 61) tanımlayıcısı ile yazarın tutumunu yansıtan metinlerin B2 dil düzeyinde anlaşılabilirliğini göstermektedir.

B1 düzeyinde ALTECDP’de “Sosyal ve turistik” konu alanında özellikle “seyahat” etkinlikleri için birden fazla tanımlayıcı bulunur. Bu tanımlayıcıların ortak noktası turistik bir gezi ile ilgili “broşürleri”, “rehber kitapçıkları”, “müze ve sergilerdeki açıklamaları” anlamak ile ilgilidir. [Örneğin, “Çoğu turistik broşürü, rehber kitabı vb. anlayabilir.” / “Müze sergilerindeki açıklayıcı notları ve sergilerdeki açıklayıcı panoları okuyabilir.”/ “Rehber kitaplarda verilen bilgileri anlayabilir.” (ALTECDP, 2002: 62)] Bu tanımlayıcılardan yola çıkarak B1 düzeyinde okuduğunu anlama becerisini ölçen bir sınavda özellikle turizm/seyahat/gezi konuları ile ilgili tanıtım yazılarının, bilgi veren metinlerin yer alması gerektiği söylenebilir.

Bu bağlamda B1 düzeyi için hazırlanan sınavlarda otantik broşürler, afişler, şehir/ülke tanıtım yazıları kullanılabilir.

B1 düzeyi “Serbest zaman etkinliği olarak okuma” ölçütündeki “*Düzenli sözlük kullanımı yardımıyla açık ve doğrusal bir akışa ve yüksek sıklık derecesi olan günlük dil kullanımına sahip hikâyelerin, basit romanların ve çizgi romanların olay örgüsünü takip edebilir.*” (D-AOBM, 2020: 63) tanımlayıcısından hareketle bu düzey için *anlatı* söylem türü belirlenebilir. Bununla birlikte sözü edilen tanımlayıcı B1 düzeyinde hikâye, çizgi roman gibi metin türlerinin kullanılabilceğini de göstermektedir.

D-AOBM ve ALTECDP’de yer alan tanımlayıcılar ve yeterliklerin tümünün incelenmesi ile B1 ve B2 düzeyleri için okuma becerisine yönelik ölçme araçları için kullanılacak metinlere ilişkin söylem türleri, alttürler ve örnek metin türleri oluşturulmuş ve Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Bağımsız Kullanıcı (B1 ve B2 Dil Düzeyleri) için Okuma Metinlerinde Kullanılabilecek Söylem Türleri, Alttürleri ve Örnek Metin Türleri

Düzye	Söylem Türü	Alttürler	Örnek Metin Türleri
B1	Betimleyici	İzlenimci betimleme (duyu organları ile ulaşılan izlenimler), teknik betimleme	Gezi yazıları/günlükleri, denemeler, mekân/kişi/nesne betimlemesi içeren sade bir dille kaleme alınmış kısa hikâye/roman kesitleri, ürün tanıtımları, vb.
	Açıklayıcı	Tanımlar, açıklamalar, özetler, tanıtımlar	Gazete/dergi yazıları, kişisel e-postalar, ürün tanıtımları, kitap, dizi/film özetleri, vb.
	Bilgilendirici	Yönergeler, bilgi aktarımı, tanımlar, tarifler, açıklamalar	Duyurular, kullanım kılavuzları, reklam metinleri, broşürler, afişler, web sayfaları, vb.
	Anlatı	Hikâyeler, kişisel deneyimlerin anlatımı	Hikâyeler, haber metinleri, kişisel mektuplar/ e-postalar, kısa mesaj ve notlar, biyografiler, çizgi romanlar vb.
B2	Tartışmacı	Kanıtlama, savlama, karşıt savlar, sorun-çözüm sunumu, karşılaştırma, ikna etme, yorumlama	Çağdas/evrensel sorunlarla ilgili makaleler ve raporlar, gazete köşe yazıları, denemeler, ürün/durum karşılaştırmaları (avantaj/dezavantaj, faydalı/faydasız, vb. karşılaştırmalar), denemeler, eleştiri yazıları, vb.

Betimleyici	İzlenim deneyimlerini betimleme (duyu organları ile ulaşılan bilgi)	Gezi günlükleri/yazıları, şarkı sözleri, şiirler, mekân/kişi/nesne betimlemesi içeren sade bir dille kaleme alınmış hikâye/roman kesitleri, vb.
Açıklayıcı	Tanımlar, açıklamalar, özetler, tanıtlar, sebep-sonuç ilişkisi sunumu	Rehberler, <u>çağdaş/evrensel</u> sorunlarla ilgili makaleler, kitap, dizi/film özetleri, çizelgeler, kişisel e-postalar, gazete/dergi yazıları, popüler bilimsel metinler, ürün tanıtları, denemeler, vb.
Bilgilendirici	Yönergeler, raporlar, bilgi aktarımı, tanımlar, tarifler, açıklamalar	Web siteleri, ilgi alanları hakkındaki yazışmalar, dergiler, tarih kitapları, ilanlar, yönergeler, kılavuzlar, raporlar, tarifler, vb.
Anlatı	Hikâyeler, raporlar, kişisel deneyimlerin anlatımı, edebî kurgusal metinler	Hikâyeler, haber metinleri, kişisel mektuplar/ e-postalar, broşürler, afişler, roman kesitleri, çalışma/proje sonuç raporları, biyografiler, vb.

Yetkin kullanıcı (C1 ve C2 dil düzeyleri)

C1 ve C2 düzeyleri tüm söylem türlerinin kullanılabilceği düzeylerdir. Bu iki düzey okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinde birbirinden ayırt edilmesi en zor iki düzeydir. Her iki dil düzeyi de benzer alttürleri ve metin türlerini kapsar. Hem D-AOBM Tamamlayıcı Cilt'te hem de ALTECDP'de yer alan tanımlayıcı ve yeterlikler her iki düzey için de birbirine oldukça yakın söylem ve metin türlerine ilişkin gönderimler içerir.

D-AOBM (2020), C2 dil düzeyinin tüm metin türlerini içerdiğini “Genel okuduğunu anlama” etkinliği tanımlayıcısı ile belirtmiştir: “*Soyut, yapısal olarak karmaşık veya son derece gündelik anlatıma özgü edebî ve edebî olmayan yazılar dâhil olmak üzere neredeyse tüm metin tiplerini anlayabilir.*” (D-AOBM, 2020: 58) Aynı etkinlik için C1 düzeyinde “*Tekrar okuma fırsatı olması ve kaynak araçlara erişebilmesi koşuluyla edebî yazılar, gazete veya dergi makaleleri ve uzmanlık alanına ait akademik ve mesleki yayımları da kapsayan çok çeşitli metinleri anlayabilir.*” (D-AOBM, 2020: 58) tanımlayıcısı yer alır. C2 dil düzeyi için “*neredeyse tüm metin tipleri*” olarak belirlenen metin türleri kapsamı C1 dil düzeyi için “*çok çeşitli*” olarak tanımlanmıştır. Ancak “çok çeşitli” ifadesi belirgin bir sınır çizmemektedir ve C2 düzeyi ile özellikle ayırt edici bir belirtke sağlamak için yeterli

değildir. Öte yandan “Yazışmaları okuma” etkinliği bu iki düzey arasındaki ayrımı daha belirgin olarak sunar. Bu etkinlik için C2 dil düzeyi tanımlayıcısı “*Karmaşık bir konuda uzmanlık gerektiren resmî yazışmaları anlayabilir.*” (D-AOBM, 2020: 58) iken C1 dil düzeyi tanımlayıcısı “*Tekrar okuma fırsatı olması ve kaynak araçlara erişebilmesi koşuluyla e-posta, tartışma forumları, vloglar/ bloglar vb.de ifade edilen örtük ve açık tutumları, duyguları ve fikirleri anlayabilir.*” (D-AOBM, 2020: 58) şeklinde ifade edilmiştir. ALTECDP de aynı etkinlik için benzer bir yaklaşımla C2 düzeyi yeterliğini “*Örneğin sözleşmeler, uzmanlık gerektiren mektuplar, vb. de dâhil olmak üzere uzmanlık gerektiren hukuki konularla ilgili yazışmaları anlayabilir.*” (ALTECDP, 2002: 77) olarak C1 düzeyindeki yeterliği ise “*Ölçünlü olmayan bir dilde ifade edilen yazışmaları anlayabilir.*” (ALTECDP, 2002: 77) olarak belirler. Her iki metin de “yazışmaları okuma” etkinliğinde C2 düzeyini “*resmî yazışmaları anlama*” yeterliği ile ayırmaktadır. Böylece C2 düzeyinde “*resmî yazışmalar*” metin türü ayırt edici olarak belirlenebilir. C1 düzeyi için ise D-AOBM (2020) tanımlayıcısından hareketle “*bloglar, tartışma forumları*” gibi metin türlerinin ayırt edici olarak kullanılabilceği sonucuna ulaşılabilir.

D-AOBM (2020) ve ALTECDP metinlerindeki C1 ve C2 düzeyi okuma becerisine yönelik yeterlikler doğrultusunda söylem ya da metin türlerinden daha çok metinlere ilişkin oluşturulabilecek maddeler ile ilgili yönlendirmelere ulaşılabilir. Örneğin ALTECDP “Eğitim” konu alanındaki “Bilgi edinme” etkinliğinde C1 dil düzeyi yeterliği “*Kendi uzmanlık alanındaki çoğu ders kitabı, makale vb. ile başa çıkabilir. İlgili bilgiler için metinleri tarayabilir ve metnin ana konusunu kavrayabilir.*” (ALTECDP, 2002: 90) olarak belirlenmiştir. Aynı konu alanı ve etkinlik için C2 dil düzeyinin yeterliği ise “*Akademik bir dersin gereklilikleriyle başa çıkabilecek kadar hızlı okuyabilir. Soyut kavramları ve tartışmaları anlayabilir. İlgili bilgiler için metinleri tarayabilir ve metnin ana konusunu kavrayabilir, neredeyse ana dil kullanıcısı kadar hızlı okuyabilir.*” (ALTECDP, 2002: 90) olarak ifade edilmiştir. ALTECDP bilgilendirici söylem türünde C1 ve C2 düzeylerini okuma hızı ve “*soyut kavramları anlama*” bakımından ayırmıştır.

D-AOBM (2020: 61) “Bilgi ve sav için okuma” etkinliğinde C2 düzeyinde “*Kendi uzmanlık alanı dışında bile olsa karmaşık bir rapor veya makalenin daha ince detaylarını ve çıkarımlarını anlayabilir.*”, C1 düzeyinde “*Sosyal, mesleki veya akademik hayatta karşılaşılması muhtemel çok çeşitli uzun, karmaşık metinleri, tutumları ve hem ima edilen hem de açıkça belirtilen fikirleri içeren daha ince ayrıntı noktalarını belirleyerek detaylı olarak anlayabilir.*” tanımlayıcılarına yer verir. Bu iki tanımlayıcıdan hareketle C2 düzeyinde herhangi bir konu sınırlamasına gidilmeden her tür bilgilendirici söylem türü içeren metnin kullanılabilceği sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca C2 düzeyi “*çıkarımları anlamak*” ifadesi ile C1 düzeyinden ayrıldığı için bilgilendirici söylem türü içeren metinlerde çıkarım ile bilgiye ulaşma maddeleri kullanılabilir. C1 düzeyinde de “*tutumları belirleme*” ifadesinden yola çıkılarak yazarın tutumunu belirlemek ile ilgili maddeler hazırlanabilir.

Yetkin Dil Kullanıcısı olarak tanımlanan C1 ve C2 dil düzeylerinde tanımlayıcılar ve yeterliklerin tümü incelendiğinde tüm söylem türlerinin her iki düzey için de uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. C2 düzeyi bilgilendirici söylem türünde yalnızca “yükümlülük bildirme” alttürü ile C1 düzeyinden ayrılmaktadır. Metin türlerinde ise bu iki düzeyde farklılıklar bulunmaktadır. Aşağıda Tablo 5’te C1 ve C2 düzeylerinde kullanılabilir söylem türleri, alttürler ve örnek metin türleri sunulmuştur.

Tablo 5.

Yetkin Kullanıcı (C1 ve C2 Düzeyleri) için Okuma Metinlerinde Kullanılabilir Söylem Türleri, Alttürleri ve Örnek Metin Türleri

Düzye	Söylem Türü	Alttürler	Örnek Metin Türleri
C1	Tartışmacı	Kanıtlayıcı, savlama, karşılaştırma, öne sürme, reddetme, yorumlama, değerlendirme	Gazete köşe yazıları, tartışma forumları, evrensel konularla ilgili akademik ve mesleki yayımlar, vb.
	Betimleyici	İzlenim deneyimlerini betimleme (duyu organları ile ulaşılan bilgi), teknik betimleme	Çağdaş edebî ve kurgu olmayan metinler, gezi yazıları, denemeler, ürün tanıtımları, vb.
	Açıklayıcı	Tanımlar, açıklamalar, özetler, tanıtımlar	Bloglar, e-postalar, gazete/dergi yazıları, popüler bilimsel metinler, ürün tanıtımları, kitap, dizi/film özetleri, çizelgeler, vb.
	Bilgilendirici	Yönergeler, raporlar, bilgi aktarımı, tanımlar, tarifler, açıklamalar	Raporlar, makaleler, duyurular, kullanım kılavuzları, turistik tanıtım yazıları, reklam metinleri, broşürler, afişler, iş e-postaları, vb.
	Anlatı	Hikâyeler, raporlar, kişisel deneyimlerin anlatımı, edebî kurgusal metinler	Çağdaş edebî metinler, hikâyeler, kişisel mektuplar, bloglar, gezi yazıları, laboratuvar raporları, çalışma/proje sonuç raporları, biyografiler, vb.
C2	Tartışmacı	Kanıtlayıcı, savlama, karşılaştırma, öne sürme, reddetme, yorumlama, değerlendirme	Gazete köşe yazıları, bilimsel makaleler, mesleki yayımlar, raporlar, vb.
	Betimleyici	İzlenimci betimleme (duyu organları ile ulaşılan izlenimler), teknik betimleme	Gezi yazıları/günlükleri, denemeler, mekân/kişî/nesne betimlemesi içeren hikâye/roman kesitleri, ürün tanıtımları, vb.
	Açıklayıcı	Tanımlar, açıklamalar, özetler, tanıtımlar	Makaleler, gazete/dergi yazıları, popüler bilimsel metinler, ürün

		tanıtımları, kitap, dizi/film özetleri, vb.
Bilgilendirici	Yönergeler, raporlar, bilgi aktarımı, tanımlar, tarifler, açıklamalar, yükümlülük bildirme	Raporlar, makaleler, duyurular, kullanım kılavuzları, turistik tanıtım yazıları, sözleşmeler (kira, iş, abonelik, vb.), reklam metinleri, broşürler, afişler, resmi yazışmalar, vb.
Anlatı	Hikâyeler, raporlar, kişisel deneyimlerin anlatımı, edebî kurgusal metinler	Kurgusal anlatı metinleri (kısaltılmış), gezi yazıları, hikâyeler, laboratuvar raporları, çalışma/proje sonuç raporları, biyografiler, edebî metinler, vb.

Benzer söylem türleri, alttürler ve metin türleri için düzeylere göre ayırt edici özelliklerinin belirlenmesi

Çalışma çerçevesinde belirlenen söylem türleri, alttürler ve örnek metin türlerinin bazı dil düzeylerinde ortak olduğu Tablo 4, 5 ve 6'da görülmektedir. Benzer türler için birtakım ayırt edici özellikler de her bir düzey için yapılan tartışmalarda sunulmuştur. Fakat bu ayrımlar temel kullanıcı, bağımsız kullanıcı ve yetkin kullanıcı gruplarında yer alan farklı dil düzeylerine yönelik yapılmıştır. Bu bölümde benzer türlerin genel bir bakışla farklı dil düzeylerinde öne çıkan ayırt edici özellikleri betimlenecektir.

Tüm dil düzeylerinde yer alan söylem türleri *bilgilendirici* ve *anlatı*dır. “Anlatı” söylem türünde “edebî metinler” B2, C1 ve C2 dil düzeylerinde ortak alttür olarak yer almaktadır. Tablolarda yer alan örnek metin türleri için B2 ve C1 düzeylerinde “çağdaş” tanımlaması bu metinler için özellikle kullanılmıştır. C2 düzeyinde tüm edebî metinlerin kullanımının mümkün olduğunu D-AOBM (2020) “Serbest zaman etkinliği olarak okuma” ölçütündeki “*İnce tarz ayrımlarını ve hem örtük hem de açık anlamı fark edip takdir ederek farklı türlerde klasik olan veya gündelik anlatım içeren edebî veya edebî olmayan metinler de dâhil olmak üzere hemen hemen tüm metin tiplerini okuyabilir.*” (D-AOBM, 2020: 63) tanımlaması ile görmek mümkündür. D-AOBM (2020) aynı ölçütte C1 düzeyi için “*Dilin standart biçiminde veya aşına olduğu bir ağzında üretilmiş çağdaş edebî ve kurgu olmayan metinleri, biraz zorluk yaşayarak ve örtük anlam ve fikirleri fark edip takdir ederek okuyabilir.*” (D-AOBM, 2020: 63) tanımlamasını yapmıştır. B2 düzeyi için “*Yeterli zamanı olması ve sözlük kullanabilmesi koşuluyla güçlü bir olay örgüsü olan ve karmaşık olmayan, ağıdalı dil kullanmayan romanları okuyabilir.*” (D-AOBM, 2020: 63), B1 düzeyi için ise “*Düzenli sözlük kullanımı yardımıyla açık ve doğrusal bir akışa ve yüksek sıklık derecesi olan günlük dil kullanımına sahip hikâyelerin, basit romanların ve çizgi romanların olay örgüsünü takip edebilir.*” (D-AOBM, 2020: 63) tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlamalardan görüleceği üzere C2 düzeyinde her tür edebî metin

kullanılabilirken C1 düzeyinde “çağdaş” “günlük dile yakın” bir dil kullanılarak yazılmış metinler; B2 düzeyinde “karmaşık olmayan”, “günlük dile yakın” bir dille üretilmiş metinler; B1 düzeyinde ise “yüksek sıklık derecesine sahip sözcük ve dil yapılarının kullanıldığı günlük dilde” yazılmış “basit” metinler kullanılabilir. Ayrıca “Serbest zaman etkinliği olarak okuma” ölçeğinde edebî ve edebî olmayan metinlerin kullanımı ile ilgili D-AOBM (2020: 57), metin türleri ile ilgili de çeşitliliğin altını çizmektedir:

“Serbest zaman etkinliği olarak okuma” kurgusal olmayan metinleri içerebilir ancak edebiyat olması şart değildir. Ayrıca dergileri ve gazeteleri, vlog/ blogları, biyografileri vb. ve muhtemelen de ilgilerine bağlı olarak kişinin sadece iş veya eğitim amacıyla okuyacağı metinleri de kapsayacaktır.”

C1 düzeyinde tartışmacı söylem türünde yer alan “evrensel konularla ilgili akademik ve mesleki yayımlar” örnek metin türü *“Tekrar okuma fırsatı olması ve kaynak araçlara erişebilmesi koşuluyla edebî yazılar, gazete veya dergi makaleleri ve uzmanlık alanına ait akademik ve mesleki yayımları da kapsayan çok çeşitli metinleri anlayabilir.”* (D-AOBM, 2020: 58) “Genel okuduğunu kavrama” tanımlayıcısından yola çıkılarak belirlenmiştir. Tanımlayıcıda yer alan altı çizili “uzmanlık alanına ait” ifadesi “evrensel konular” tanımlamasının yapılmasına neden olmuştur. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme açısından değerlendirildiğinde adayların her birinin uzmanlık alanlarının bilinmesi ve bu alanlara uygun adaylara özgü maddelerin geliştirilmesi mümkün olmadığından eşitlik ilkesi uyarınca akademik ve mesleki metinler C1 düzeyinde, sadece herkesi ilgilendiren konularda metnin içeriğinin ve söz varlığının da uygun olması koşuluyla kullanılabilir. Benzer biçimde B2 düzeyindeki D-AOBM (2020) tanımlayıcıları pek çok alanda okuma becerisi ile ilgili tanımlamalar dil kullanıcısının “alanı ile ilgili” ya da “çağdaş sorunlarla ilgili” metinleri anlayabileceğinin altını çizer. B2 düzeyindeki dil kullanıcıları farklı kaynaklardan (sözlük, vb.) yardım alarak alanı dışındaki makaleleri, teknik metinleri anlayabilse de sınavda bu kaynaklara erişimi olamayacağı için bu tür metinler B2 düzeyi için tercih edilmemelidir. Bu nedenle B2 ve C1 düzeylerinde bilimsel metinler popüler bilimsel metinlerden, çağdaş sorunlarla ilgili makalelerden ve evrensel konularla ilgili metinlerden seçilebilir.

Sonuç ve Öneriler

Yabancı dilde okuduğunu anlama becerilerinin ölçülmesi için dikkate alınması gereken pek çok etmen bulunmaktadır. Okuma becerisini ölçebilmek için hazırlanan bir sınavda bu etmenleri göz önünde bulundurabilmek adına bir sınav planının ve bu plana bağlı olarak belirtke tablolarının geliştirilmesi gerekmektedir. Belirtke tablolarında ölçülecek beceri için hazırlanan görevin detayları tanımlanır. Bu bağlamda görev içeriğindeki girdi türü olan okuma metinlerinin metin uzunluğu, dil işlevleri, metin türü ve söylem türü gibi özellikleri de belirlenmelidir.

Çalışma kapsamında betimlenmesi gereken özelliklerden söylem türü ve metin türüne odaklanılmıştır. Okuma becerisini ölçmek için hazırlanan sınavlarda söylem türünün çeşitlendirilmesi gerçek dünyadaki dil kullanım bağlamını yansıtacaktır. Nitekim günlük hayatta karşımıza çıkan metinler tek bir söylem türüne ait değildir. Dil öğrencileri haber metinleri, menüler, listeler, bilimsel makaleler gibi pek çok farklı metin türü ve dolayısıyla pek çok farklı söylem türü ile karşılaşmaktadır. Öyleyse sınavlarda bu çeşitliliğin yansıtılması gerekmektedir. Sınavlarda söylem türlerinin çeşitlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta ise dil düzeylerine uygun söylem türlerinin seçilmesidir. Adayların dil düzeylerine uygun olmayan söylem türlerinin kullanıldığı ölçme araçları yanlış ya da hatalı sonuçlar verebilir.

Okurun anlamlandırma düzeyiyle ilgili olarak temel dil düzeylerinde yüzeysel anlamlandırmayla başladığı ve dil düzeyleri yükseldikçe derin anlamlandırmaya doğru geçildiği düşünüldüğünde hazırlanan ölçme aracında soruların bu doğrultuda hazırlanması gerekmektedir. Kısacası basitten karmaşığa ilkesini izlemek, dil öğretiminin ve dilde ölçmenin pek çok alanında olduğu gibi söylem türleri için de gerekli görünmektedir. Nitekim dil öğretimi ve dilde ölçme için kullanılan referans kaynaklar (D-AOBM ve ALTECDP) bu yaklaşım temelinde dil düzeylerine uygun tanımlayıcılar ve yeterlikler geliştirmişlerdir. Tanımlayıcıların bir kısmı söylem ya da metin türleri ile ilgili de öneriler ya da ipuçları sunmaktadır. Öyleyse referans kaynaklarda yer alan düzeylere özgü tanımlayıcılardan yola çıkarak ve Alderson ve diğerleri (2004) tarafından belirlenen yabancı dilde okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesi için yapılan söylem türleri sınıflandırmasını kullanarak her dil düzeyi için uygun söylem türlerini belirlemek mümkündür.

Çalışma “farklı dil düzeylerine yönelik söylem türlerinin belirlenebileceği” önermesinden yola çıkarak dil düzeylerine uygun söylem türlerini ve bu söylem türlerine bağlı metin türlerini sınıflandırmıştır. Bu doğrultuda D-AOBM tanımlayıcıları temel alınmış, C2 düzeyinden başlayarak temelde A1 düzeyine kadar ölçme araçlarında kullanılabilecek söylem türlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Referans metinlerdeki tanımlayıcılar incelenmiş ve C2 düzeyi için tüm söylem türlerinin uygun olduğu ancak bu düzeyin bilgilendirici söylem türünde “yükümlülük bildirme” alttürü ve anlatı söylem türünde tanımlayıcıda yer alan “ince anlam ayrımlarını yansıtmama” ifadesi ile diğer düzeylerden ayrıştığı gözlenmiştir. C1 düzeyi ele alındığında yine söylem türlerinin çoğunda “yetkinlik” ifadesi ayırt edici olarak göze çarpmaktadır. B2 düzeyine göre daha karmaşık ve uzmanlık gerektiren alanlardaki bilgileri de anlayabilmesi bu düzeyi diğerlerinden ayırmaktadır. C1 ve C2 düzeylerini birbirinden ayıran temel öge ise söylem ya da metin türlerindeki farklılık değil metinlerde yer alan dil yapılarıdır. C1 düzeyinde “çağdaş metin” vurgusu yapılarak metnin güncelliği bu düzeyi, C2 düzeyinden ayıran temel özellik olarak belirlenmiştir.

B2 düzeyinde, tartışmacı söylem türünün bu düzeyi B1 ve altındaki düzeylerden ayırdığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla B2 düzeyinde, bu düzeyde ayırıcı olan tartışma söylem türünden metinlerin seçilmesi uygun görünmektedir. Bunun yanı sıra B2 düzeyinde betimleyici, açıklayıcı söylem türü ve anlatı söylem türünden metinler de tercih edilebilecek diğer ulamları oluşturmaktadır. B1 düzeyi incelendiğinde artık daha somut, görece kısa ve basit ifadelerin yer aldığı metinlerle karşılaşmaktadır. Yalın bir dille betimlemelerin yapıldığı açıklayıcı söylem türündeki metinler B1 düzeyi için kullanılabilirken daha kısa betimlemelerin olduğu metinler ile bilgilendirme ve yönlendirme için yazılmış açık bir anlatımı olan metinler A2 düzeyi için tercih edilebilir. A1 düzeyi içinse liste ve çizelgeler şeklinde görsel desteği bulunan bilgilendirici söylem türünde metinler ve kısa kişisel anlatımın olduğu anlatı söylem türünde metinlerden yararlanılabilir.

Bazı söylem türlerine tüm düzeylerde ya da birden fazla düzeyde yer verildiği görülmektedir. Bir yeterlik sınavında metinlerde çeşitliliği sağlamak için örneğin A2 düzeyinde bilgilendirici, B1 düzeyinde anlatı, B2 düzeyinde tartışmacı ve C1 düzeyinde açıklayıcı söylem türünde metinler seçilerek ölçme aracında farklı söylem türlerinden metinlerin yer alması sağlanmalıdır. Böylece ölçme aracının geçerliği de artacak ve adayla ilgili daha sağlam ve güvenilir veriler sağlayacaktır. Bir dil düzeyinin başarı ile tamamlanıp tamamlanmadığını göstermek için hazırlanan başarı testlerinde (kur sınavları) de farklı söylem türlerine yer verilmelidir. Başarı testlerinde en az iki farklı metin kullanılarak söylem çeşitliliği sağlanabilir. Üstelik farklı metinlerin kullanılması sadece söylem türlerinin çeşitlenmesini değil bilişsel geçerlik kapsamında farklı okuma yeterliklerinin ölçülmesini de sağlayacaktır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi için hazırlanan materyallerde de benzer bir yaklaşım benimsenerek dil düzeylerine uygun söylem türleri öğrencilere sunulabilir. Çalışma kapsamında geliştirilen düzeye uygun tür sınıflandırma tabloları hem öğretim materyalleri hem de ölçme araçları için kullanılabilir. Düzeylere göre bu şekilde bir sınıflandırma yapmanın aynı zamanda alanda standartlaşmanın sağlanmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Etik Kurul ve Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışma, betimleyici bir çözümleme çalışması olduğu için etik kurul iznine gerek duyulmamaktadır. Yazarların herhangi bir kurum ya da kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

ALTE (1992-2002). The ALTE Can Do Project.

<https://www.cambridgeenglish.org/images/28906-alte-can-do-document.pdf>

ALTE (2011). Manual For Language Test Development And Examining: For Use With The CEFR.

- Alderson, J. C. (2001). *Assessing Reading*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Alderson, J. C., Clapham, C. & Wall, D. (1995) *Language test construction and evaluation*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Alderson, J. C., Figueras, N., Kuijper, H., Nold, G., Takala, S. & Tardieu, C. (2004). The development of specifications for item development and classification within the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment: Reading and Listening: Final report of The Dutch CEF Construct Project. Project Report. Lancaster University, Lancaster, UK.
- Avrupa Konseyi (2001). Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme (Çev: TELC)
- Avrupa Konseyi (2020). Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: Öğrenme, Öğretme ve Değerlendirme Tamamlayıcı Cilt, (Çev: Milli Eğitim Bakanlığı Komisyonu)
- Bachman, L.F., (1990). *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford University Press, Oxford.
- Bachman, L. F., & Palmer, A. S. (1996) *Designing and developing useful language tests*. Oxford University Press, Oxford.
- Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistic*, 1, 1-47.
- Day, R. R., & Park, J. (2005). Developing Reading Comprehension Questions. *Reading in a Foreign Language*, 17(1), 60-73.
- ETS (2003) Task specifications for next generation TOEFL reading test. Yayınlanmamış rapor.
- Field, J. (2011). Cognitive Validity. Taylor, L (Ed.). *Examining Speaking Studies in Language Testing 30* (s. 65-111) içinde. Cambridge University Press, Cambridge.
- Fulcher, G., Davidson, F. (2007) *Language testing and assessment*. Routledge, New York.
- Harmer, J. (2008). *How to Teach English (New Edition)*. Pearson Education Limited.
- Hymes, D. H. (1971). On Communicative Competence. J. B. Pride & J. Holmes (Ed.). *Sociolinguistics* içinde. Penguin Books, Harmondsworth, England.
- Khalifa, H., & Weir, C. J. (2009). *Examining Reading, research and practice in assessing second language reading*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Kintsch, W., & Welsch, D. M. (2013). The construction-integration model: A framework for studying memory for text. *Relating Theory and Data, Psychology Press* (s.381-400) içinde.
- Koç, D. (2015). Türkçenin Yabancı/İkinci Dil Olarak Öğretiminde Beceri Öğretimi. *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Metodolojisi* (A. Sarıçoban, Ed.) (s.158-188) içinde. Anı Yayıncılık.

- OECD (2021), *PISA 2025 Foreign Language Assessment Framework*. PISA, OECD Publishing, Paris.
- O'Sullivan, B., Dunlea, J., Spiby, R., Westbrook, C., & Dunn, K. (2020). *Aptis general technical manual*. British Council.
- Papageorgiou, S., Davis, L., Norris, J. M., Gomez, P. G., Manna, V. F., & Monfils, L. (2021). Design framework for the TOEFL Essentials test 2021. ETS Research Memorandum, RM-21-03.
- Rumelhard, D. E. (1980). Schemata: The building blocks of cognition. R. J. Spiro, Bruce, B. C., Brewer, W. F. (Ed.). *Theoretical issues in reading comprehension: Perspectives from cognitive psychology, linguistics, artificial intelligence, and education*. Hillsdale: NJ: Lawrence Erlbaum.
- TELC, (2013). Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi: Öğrenim, Öğretim ve Değerlendirme. Almanya.
- Uzun, L. (2013). Metindilbilim: Temel İlke ve Kavramlar. S. Özsoy & Z. Erk Emeksiz (Eds.). *Genel Dilbilim II* (s. 152-180) içinde. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ülper, H. (2014). Türkçe Ders Kitaplarındaki Etkinlikler. H. Ülper (Ed.). *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri* (s. 55-79) içinde. Pegem Akademi.
- Van Dijk, T.A., & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press.
- Weir, C. (2005). *Language Testing and Validation: An Evidence-based Approach*. Palgrave Macmillan.

Extended Abstract

The article discusses the inclusion of a wide range of text types in teaching and assessment particularly, to cater to individual learning needs and prepare learners for diverse language demands in academic and professional contexts. Diverse reading materials contribute to overall language proficiency by exposing learners to various discourse types and contexts. The article aims to determine these text types by levels using the descriptors in The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) and ALTE Can Do Project.

Within this context, the assessment of reading proficiency in foreign language education was addressed, emphasizing the importance of determining levels of comprehension and preparing test items accordingly. To prepare equivalent exam forms, it's essential to specify factors such as word counts, text and discourse types, item types, numbers, and cognitive competencies within reading texts. As regards assessing reading proficiency, using a single text or discourse type is not ideal since

the variability in text types aligns with the diverse competencies required at different proficiency levels.

In the context of assessment, different texts, ranging from simple instructions to literary texts with idiomatic expressions are used extensively. Each text serves different functions and forms, shaped by its communicative purposes such as conveying information and expressing emotions. The classification of discourse types is crucial in selecting texts for assessing reading skills, considering public, personal, professional, and educational domains. Various studies in the literature categorize discourse types, with Khalifa and Weir (2009) using a classification based on Alderson and others (2004). This classification includes descriptive, narrative, explanatory, argumentative, and instructive discourse types, each with specific subtypes and examples ranging from travel essays and technical descriptions to news stories and academic critiques. Matching discourse and text types with proficiency levels is thought to facilitate effective assessment of language skills.

While the CEFR framework provides a general framework for topics and contexts, it does not classify discourse types in a similar manner. However, descriptors can be used to infer which discourse types are comprehensible at which proficiency levels. This approach aims to differentiate between proficiency levels based on discourse types, text genres, and specific descriptors.

In this study, discourse types and corresponding text genres are determined for A1, A2, B1, B2, C1, and C2 levels based on CEFR descriptors and ALTECDP competencies. This classification serves to develop new subtypes and text genres, considering both Alderson et al.'s (2004) classification and specific discourse and text types used in Turkish language teaching. The study uses the Basic user (A1, A2), Independent user (B1, B2), and Proficient user (C1, C2) classifications as outlined in CEFR for classifying discourse types. Rather than evaluating each level separately, a comparative analysis is conducted to highlight discourse types that vary across proficiency levels. While similar discourse types may be used across different levels, the specific text genres containing these discourse types can vary by language proficiency level. Therefore, the study aims to determine text genres for each discourse type based on CEFR descriptors. It emphasizes the importance of aligning text complexity with language proficiency and minimizing errors due to individual differences in comprehension levels.

At higher levels like C2 and C1, students show proficiency across multiple discourse types, with C2 emphasizing obligations in instructive discourse and finer meanings in narrative discourse. At C1 level, “contemporary text” is emphasized and the contemporary nature of the text is identified as the main feature that distinguishes this level from C2 level. B2 distinguishes itself with its ability to understand argumentative texts, while B1 focuses on simpler, concrete expressions and A2 includes clear explanations and directions. A1 features texts with visual support and simple narrative elements.

As a result, it is important to use diversified reading texts to meet the needs of students at different levels in language teaching and assessment processes. These texts improve students' language proficiency while also preparing them for real-world language use. Thus, it is quite important to use the same approach in language assessment. As a matter of fact, the purpose of language tests is to measure candidates' competence in real world language use through test performance and to make predictions about their competence in real-world language use. When we consider the reading texts we encounter in daily life, we can realize how diverse the discourse types are. In the real world, language users encounter a wide variety of texts, from menus to syllabi, from news texts to warning signs, from brochures to magazine articles, and therefore an equally wide variety of discourse types. If we aim to develop tasks that reflect the real world in language exams, we should take a similar approach and make sure that different types of discourse are included in the test form, especially when measuring reading comprehension skills.

As determined within the scope of this study, the use of discourse types in accordance with language levels is another important issue. The CEFR descriptors contribute to identifying these subtypes for different reading sections in exams, ensuring that the selected texts match the level-specific descriptors and proficiency requirements. One of the findings of the study that some discourse types can be used at all levels or at more than one level. In order to ensure diversity in texts in a proficiency exam, for example, informative texts at A2 level, narrative texts at B1 level, argumentative texts at B2 level and expository texts at C1 level. This will increase the validity of the assessment tool and provide more reliable and accurate data about the candidate. In conclusion, the use of discourse types compatible with language levels and the inclusion of different discourse types in reading texts in language exams will increase the validity of the exam and ensure an accurate assessment process.